Írásbeli feladatok

Születésnapi beszélgetés a 75 éves Márkus Béla irodalomtörténésszel

Székely Ferenc: Bükkaranyoson, Borsod-Abaúj-Zemplén megyei községben született, amelyet 1275-ben említenek először okiratokban. Meséljen a faluról, családjáról; mi volt az otthonról cipelt batyuban.

Márkus Béla: Szülőfalum egy hosszú völgyben fekszik, amelyiknek egyik vége a Bükk lábaihoz ér, a másik lenyúlik az Alföld sík területéig. A határában emelkedő – mára már, sajnos, erdő borította – földvár arról árulkodik, hogy lakott település volt jóval 1275 előtt is, de hogy ekkor tájt biztosan, ezt IV. Béla századokon át hagyományozódó emlékezete őrzi; a muhi csatából menekülve a mongolok először itt, a falut kettészelő, ám mostanság gyér vizű patakja táplálta erdős, mocsaras részén vesztették szem elől. Szintén Aranyoson vezetett keresztül az üldözöttek útvonala 1596-ban, a mezőkeresztesi csata után, amikor a törökök voltak az üldözők, s ekkor is a bükki erdők oltalmára vágyó magyarokat kergették. Törököktől, mongoloktól kárpótlást kérni sosem lehetett, hitük szerint se vezekelhettek volna vétkeikért. Vezekelhetnének viszont, őseik bűnei bocsánatáért esedezhetnének – az erdélyiek! Kései penitenciát kéne róni ki rájuk, amiért I. Rákóczi György fejedelmük nem volt hajlandó tárgyalni Bükkaranyos szülöttével, falubírájával, a negyvenezer fős, Borsodra és Abaújra, Tornára és Gömörre kiterjedő 1631–32-es parasztfelkelés főkapitányával, Császár Péterrel. A falvakat kifosztó császári zsoldosok garázdálkodásai ellen fellázadó második Dózsa Györgyünk tán azért bízott a fejedelem segítségében, mert a felesége, Lorántffy Zsuzsanna a közeli falu, Ónod szülöttje volt. A segítség azonban elmaradt – Császár Péter sorsa: kivégzés, sőt, felnégyeltetés Kassán. Ha csak közömbös marad az erdélyiek fejedelme, megbocsátható, ám hogy az ő csapatai verték le a vezérük nélkül maradt, aranyosiakból is álló paraszthadakat, az már égbe kiált. A falu története később is, 1849-ben, 1919-ben, a világháborúk idején a hadi felvonulások, események története, bizonyosan a nagyjából tíz kilométerre eső Miskolc közelsége miatt. A család története – noha nem vizsgáltam a családfa gyökereit – feltehetően összefügg azzal, hogy a parasztfelkelés leverését követően a település jórésze elpusztult, majd „idegenekkel" telepítették be. Történészek szerint főleg tótokkal – a ma is szlovák nemzetiségű Bükkszentkereszt ott magasodik látótávolságra tőlünk, noha nem lehet belátni –, olyan

nevekre csodálkoztam rá gyerekkoromban, mint Hora, Szendrák, Kollárcsik, Spisák, Lénárt, Érsok, Botko, Kopcso, Lacso (Lecső), Brizman. Ezen a vidéken a Márkusok is – ezt fejtegette nekem a maga zsidó voltát hangsúlyozó szociológus, Márkus István – tót származékok; édesanyám neve, a Máté és a közvetlen rokonság egy része, az Ambrusok viszont erdélyi eredetűek lehettek. Ez többször is felrémlett előttem! Amikor kiderült, hogy a „védjegyemnek" hitt dalomat, *„Az aranyosi kiskocsmában mind csak rólam beszélnek, jó híremet, rossz híremet eleresztik a szélnek"* a nagyajtai születésű színész, Bihari József könnyezve énekelte, az „aranyosit" felcserélve, nyilván, nagyajtaira. Aztán Kilyén Ilka előadásában hallgattam a lemezén is szereplő aranyosi karácsonyi éneket, amit falunk szülötte, a Kossuth-díjas Bari Károly nem mástól, mint ángyomtól, nagybátyám feleségétől, Máté Imrénétől gyűjtött.

Akárhonnan eredt is, az ifjú koromban úgy 1000–1100 lelket számláló, mára ezerötszáz főre gyarapodó község apraját-nagyját egyvalami összetartotta: a szegénység, a máról holnapra élést kikényszerítő paraszti gazdálkodás – a legfeljebb tíz aranykoronás agyagos, köves földeken. Túlzás ugyan, de nem nagy: ha valakinek lovai voltak, az már a gazdagabbak közé számított. Nekünk az öt hold megműveléséhez mindig csak teheneink voltak, velük szántottunk, hordtuk a trágyát, takarítottuk be a termést, szekereztünk akár öt-hat kilométereket a falutól messze lévő dűlőkre. Ez az önfenntartó gazdálkodási mód a vetéstől az aratásig, a kukoricavetéstől a töréséig meg a fosztásáig, a szénakaszálástól a gyűjtésig, a szőlőkapálásig végig kísért egyetemi éveimben is. Egészen a diplomaszerzésig, mivel – erre büszke voltam – szülőfalum parasztjai nem engedtek az erőszaknak, nem alakítottak téeszt, noha a szervezéséhez történtek finomabb-durvább kísérletek. Édesanyámék mondták, hogy az agitátorok azzal fenyegetőztek: ha nem írnak alá, kivetetnek a gimnáziumból. De meg kellett élni valahogy! Édesapám nyaranta egy cséplőgép *étető*jeként,[1] telente pedig az erdőgazdaság favágójaként igyekezett egy kis jövedelemhez jutni, majd kertészeti munkára szegődött. Így lett Hamvas Béla munkatársa; a filozófus-raktáros adta ki neki az ásót, gereblyét, hogy alapozza meg és egyengesse a szocializmus Leninvárosig (ma: Tiszaújváros) vezető útját. Hiába volt közel Miskolc, az ipari fellegváros, a villanyt csak a hatvanas évek közepén vezették be.

– Balla Zsófia mondta: „Az ember igazi otthona a gyermekkora." Sokszor érezte, hogy igaza van jeles költőnknek?

– Furcsa lesz a válaszom: még ha ezt így éreztem volna, Balla Zsófia gondolatát akkor sem venném alapul – később kifejtem, hogy miért. Móriczét viszont – noha nyilván színez, sarkít – igen: „Tízéves koromig több történt velem, mint azóta ötven év alatt." Még inkább a kolozsvári Szilágyi Istvánét, aki azt tartja, minden, ami fontos volt számára, megtörtént élete első húsz esztendejében. Mivel egy évig katonáskodtam, ezért pár hónap híján húsz éves koromban kerültem az egyetemre, s szinte napra pontosan húsz éves voltam, amikor

1 A cséplőgépre feladott kévét elvágó és a dobba való beszórást végző személy.

megfogtam a feleségemmé lett csoporttársam kezét, emiatt úgy nagyjából egyetértek a *Kő hull apadó kútba* szerzőjével. Nagyjából, mert a Dont huszárként látni kényszerült Édesapám hamar ezután halt meg, abban az évben, amikor három gyermekünk (Katalin, Balázs, Ágnes) közül az első született. És elgondolkodtat az is, hogy ami a gyermekkoromat meghatározta, az alig jeleníthető meg a velem történtek nyomán, annál inkább a másoktól kapott viselkedési minták, karaktert formáló családi regulák, szándékok és érzelmek alapján. Azt például, hogy az általános iskola kijárásáig kétlaki életet éltem, a nap nagy részében „otthon", a szülői házban, aztán „otthon", a nagynénémnél – magától értetődőnek tartottam. Egyetértettem azzal, hogy ne maradjon magára az „ősi" családi fészekben, mi több, vigyázójának, segítőjének hittem magam. És mert tőle jártam iskolába, a nyolc, illetve öt évvel idősebb testvéreim sem lehettek igazi játszótársaim. Visszarévedve úgy hiszem, el voltam magamnak. Nyáron a rám rótt feladatot, a tehenek legeltetését úgy végeztem, ahogy Édesapám megkövetelte: a Bükk falunkig lenyúló erdőrészeibe hajtottam őket. A velem korú gyerekek, persze a legelőn legeltettek, közben fociztak, játszottak a Vőgytetőn – ennek máig rácsodálkozom a nevére, pedig csak egy dombot jelöl, amelyiknek mindkét oldalán völgy húzódik. A falu többi dombjának is „part" volt a neve. Rendszerint velem volt egy könyv is; jól nevelt marháink voltak, nem *kúpász*ok, akik csörtettek volna a kukoricásokhoz, nyugodtan lehetett olvasni a közelükben. Az olvasás szüneteiben szarvasbogarakat engedtem egymásnak, hadd párbajozzanak!

Fotó: Czimbal Gyula

– *Mi volt az otthoni szórakozás?*

– Otthon a gombfoci volt a szórakozásom, mindig én nyertem – magam ellen játszottam. S magam fejtettem a *Pajtás* és a *Füles* keresztrejtvényeit, miután ötödikes koromban könyvet nyertem egy – Kondics tanító bácsi támogatásával készült – megfejtéssel. Aztán a sakk, ami máig elkísért; kamaszkoromtól, míg Aranyoson laktunk, minden évben én voltam a falu bajnoka (öt-hat induló lehetett, egy vizes kancsó volt a jutalom). Felnőtt koromban a Hajdú-Bihar megyei csapatbajnokságban a Debreceni Betűnek egy ideig én voltam az első táblása.

– *Mire emlékszik még gyermekéveiből?*

– Az erdőgazdaság csemetés kertjében kapáltunk, saraboltunk, aztán középiskolás koromban az állami gazdaság gyümölcsösében szedtük az almát, raktuk ládákban teherautókra, s szállítottuk a nyékládházi vasútállomásra. Másként is

Fotó: Czimbal Gyula

tanítómester volt a munka! Édesapám sokszor mondta: beszélhet ki-ki magáról, amit akar, dicsekedhet, az udvara, a földje, a rétje úgyis elárulja, hány pénzt ér. Szégyelltem is, hogy én hányat érek, amikor aratáskor láttam (a gabona csonkja, sajnos, láttatta), milyen rendet vágtam a marokszedő Édesanyám előtt. Ugyanígy szénakaszálás után, forgatáskor. De sorolhatnám még, hogy mi mindenre vett rá s tanított a paraszti élet. Ahogy visszatekintek, nem látom engedetlennek, szófogadatlannak vagy csínytevőnek magamat. Kötelességtudó lehettem, a szüleim adta feladatokat teljesítő, aki elfogadta azt, ami a családjának adatott – s hogy ennyi adatott… Később, egyetemista koromban jobbára azért irigyeltem csoporttársaimat, kollégista barátaimat, hogy vakáció idején azt csinálhatnak, amit akarnak, azon viszont álmélkodtam, hogy képesek kifeküdni a napra, süttetni magukat?… Nekem a szőlő, a szántóföld, a rét volt a turbó szoláriumom, amit kapával, ekével vagy kaszával „kapcsoltam be".

– *A középiskolát Mezőkövesden járta ki, mondjon néhány szót az ottani évekről, a hely szelleméről.*

– Kövesd a rajta kívül még két településből (Szentistván, Tard) álló Matyóföld „fővárosa", amelynek a szocializmus idején Szent Lászlóról I. László nevére keresztelt gimnáziumába azzal a reménnyel küldtek szüleim, hogy tán még orvos is lehet belőlem (ezért választottam a latint második nyelvként)… A város bizonyos részei semmiben sem különböztek a szülőfalumétól, ugyanolyan szegényes, néhol zsúptetős házak, szűk porták, az otthoniakhoz képest szűk, kanyargós utcák, közök voltak. Sikertelen udvarlásaimkor figyelni kellett: valamelyik

sarkon nem ólálkodnak-e a matyó legények, akikről úgy hírlett, nem szívlelik, ha idegen jár a helybéli lányok után. A híresztelések nem voltak alaptalanok: az egyik kollégista társunkat meg is késelték. A hely hírnevét a Zsóry-fürdőn túl a népművészet, a matyó hímzés, a matyó babák emelték. Mátyás király kultusza is eleven volt, de azt például, hogy a kövesdi summások milyen szorgosak és becsületesek voltak, már egyetemistaként a *Puszták népé*ből tudtam meg. *A tardi helyzet*et, Szabó Zoltán szociográfiáját sem ismertük, és nem biztos, hogy a szerző emigráns volta miatt. Mert a gimnázium egyáltalán nem erőltette – a KISZ révén sem – szocialistává nemesedésünket. Bizonyosan azért sem, mert tanáraink többsége hajlott korú volt, a szaktárgyával törődött, tagja volt a megyei szakfelügyelők testületének. Latin és ének tanárunk, aki más osztályokban matematikát és történelmet is tanított, Lukács Gáspár például, a két világháború között a *Katholikus Szemlé*be írt, illetve a *Diárium* hosszú évekig rendszeresen közölte a kritikáit – az erdélyi irodalomról is. A kollégiumi élet menetét eleve megszabta, hogy a gimnáziummal egy épületben zajlott, s hogy évtizedes hagyományokat követve a megye legtávolabbi falvaiból is voltak diáktársak. Mi hozta őket ide? A szegénység. Amit a maga idejében szégyellt az ember, utóbb viszont mintha dicsekedne vele, pedig csak érzékeltetni próbálja a ma „három millió nélkülözővel" példálózóknak, hogy tapasztalt egy s mást arról, milyen a nyomorúság. Két eset a szemléltetésére: elsős koromban csomagot kaptam otthonról, szilvalekváros süteménnyel, amivel szégyelltem a társaimat megkínálni, úgyhogy megpenészedett. Később kiderült, hogy egy bükkzsérci cimbora ugyanígy járt. Ezt követően, ha csomagot kapott valaki, rögtön szétosztottuk. Még személyesebb eset: másodikos koromban ősszel bérmálkoztam. Édesanyám igyekezett olyan keresztszülőket választani, akiktől remélte, hogy egy téli kabátra való pénzt kapok. Kevesebbet tudtak adni, csak egy ballonkabátra telt belőle – abban teleltem ki.

– 1965–1970 között elvégezte a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemet. Valóban a magyar nyelvterület egyik legjobb egyeteméről van szó, ahol híres-neves tanárok oktattak? Ön mit kapott ettől az ősi sckholától?

– Először is: barátokat. Csoporttársaim közül a Feleségemen túl csak Ablonczy Lászlót, a Nemzeti Színház volt igazgatóját és Pálffy G. Istvánt, a Magyar Televízió sok műsort megjárt-vezetett munkatársát említem. Akikkel a kollégiumban nyolcan egy szobában laktunk, azokkal is szoros, többükkel a diplomán túl nyúló kapcsolat alakult ki. S akik előttünk végeztek, de hamar barátjukká fogadtak; Görömbei András, Imre László jeles-neves irodalomtörténészekké emelkedtek. Neveket sorolhatok még, azokét, akik tanáraim voltak az egyetemen, aztán, amikor a folyóirathoz, az *Alföld*höz kerültem, a kollégájuk lettem. Kovács Kálmánnal, első főszerkesztőmmel kezdhetném, aztán Juhász Bélával, a másodikkal folytatnám (akivel egészen a rendszerváltásig együtt „vittük" a lapot). De nem maradhat ki az embernek is nagyszerű Fülöp László, s az időnként „be-bedolgozó" Julow Viktor, aztán a Szabolcsi Miklóssal az első strukturalista verselemző könyvek egyikét szerző, a diákok körében „rettegett" hírű Szuromi

Lajos, továbbá a Szegedről Barta János helyére hívott professzor, később a legszűkebb baráti társaságunkat vállaló Tamás Attila sem. Vagy Dante legavatottabb tudósa, Apáczai Csere János (és a barokk stílus) monográfusa, Bán Imre, akivel – nyugdíjas korában – szerettem volna felidéztetni bükkaranyosi emlékeit, merthogy ott volt az esküvője, annak a református papnak a lányát vette el, akinél nagynéném, Nénnye is szolgált. Utoljára hagytam Barta Jánost, a legnagyobb tekintélyű tudóst, a „kicsi, mérges öregúrnak" látszót, aki a Mikszáth realizmusát kiemelő Király Istvánnal éppúgy vitába mert szállni, mint esztétikai kérdésekben Lukács Györggyel. Talán mi voltunk az utolsó évfolyam, akiket nyugdíjazása előtt még tanított. Különösen feledhetetlenek olyan speciális kollégiumai, ahol Justh Zsigmond és Gozsdu Elek, Ambrus Zoltán és a Cholnoky-testvérek műveit elemezte, vagy egy fél éven át Ibsen drámáit, a Rosmersholmot állítva előtérbe. Történt mindez akkor, amikor hivatalosan még szigorlati tételünk kellett volna, hogy legyen Zalka Máté, Karikás Frigyes, Illés Béla munkássága, s amikor senki se mondhatta el az ország irodalomprofesszorai közül, amivel dicsekedhetett volna, ha dicsekvő típus, hogy iskolát neveztek el róla. Egy „pesti" irodalomtörténész (Csűrös Miklós) így jellemezte a Barta-iskolát: „A legjobb értelemben vett szellemi öntörvényűséget, kutatói eltökéltséget példázza, a divatjelenségektől való olyan függetlenedést, mely nem a mindenkori új elméletek, közelítési módok negligálásában nyilatkozik meg, hanem elemző kritikájukban s a bevált régebbi szemléletformával és metodikával való szembesítésükben, részleges integrációjukban".

Az egyetem ezt az irodalomszemléletet, művészetfelfogást ültette el bennünk, s ezt követve „működünk" – fel is róják sokan – máig. A megyei újságnál (*Hajdú-bihari Napló*), ahová ötödév közepén kerültem, a színház- és filmkritikáknak is efféleképpen igyekeztem alapot rakni, de a glosszák, vidéki riportok írásakor is az „életesség", a tárgyszerűség volt az irány- és mértékadóm. E tekintetben nem tudott rontani rajtam a MÚOSZ kétéves újságíró iskolája sem, mert az előadásokat – az esztétika szakosítót választottam – nem járta át a marxizmus-leninizmus szelleme, zenetörténész tanárunknak köszönhetően.

– 1974-től 1993-ig dolgozott az Alföld *folyóiratnál, különböző beosztásokban. Milyen volt az arcéle akkor és milyen most, mennyire lehetett „begyömöszölni" a határon túli magyar irodalmat az Aczél-féle kultúrstratégia idején?*

– Három évig olvasószerkesztő voltam, a közöletlen kéziratokat is olvasó, a számokat nyomdába előkészítő, aztán, '78-tól '90-ig főszerkesztő-helyettes, a rendszerváltást követő három évben pedig főszerkesztő. Engedelmével itt válaszolnék két, írásban feltett, díjaimmal kapcsolatos kérdésére. 1991-ben úgy kaptam Soros-ösztöndíjat, hogy az Írószövetség éttermében odaintett magához az (akkor még) egy asztalnál ülő Csoóri Sándor és Mészöly Miklós, az alapítvány kuratóriumának tagjai, kérdezve, elfogadnám-e a díjat. Aligha kérdeztem vissza, hogy „miért ne?", megköszönni viszont megköszöntem, hogy rám (is) gondoltak. A hivatalos közlemény egyébként azt tudatta, hogy hárman (Villányi László, Jenei László és én) a „szellemi műhelyek megteremtéséért végzett többéves munkájukért"

kapják a havi tizenkétezer forintos ösztöndíjat. A hat évvel későbbi Petőfi Sándor Sajtószabadság-díjra sem kellett pályáznom, ezt a kitüntetést úgy könyveltem el, mint aki mégiscsak tett valamit a (sajtó)szabadságért, például azzal, hogy az MDF (amelynek alapító tagja voltam, debreceni s megyei szervezetének tüsténkedője, majd az országos etikai bizottság tagja) vezetői között Csóritól Für Lajoson, Kiss Gy. Csabán át Lezsák Sándorig és Csurka Istvánig, nem beszélve Csengey Dénesről, nemigen akadt olyan ember, aki nem lett volna a folyóirat szerzője.

Az *Alföld* irodalmi és művelődési lap volt, s mindjárt, mikor eljöttem onnan, az utóbbi jelzőt átváltotta: művészeti lett. Váltott a tekintetben is, hogy már nem próbált egyensúlyozni a különböző szemléletű, stílusú alkotások között, mint korábban, amikor éppúgy közölte Németh László *Harc a jólét ellen* című, sokáig kiadatlan drámáját, mint az ugyancsak a hagyatékban hagyott *Szénaboglyá*t Kassák Lajostól. A '93 utáni, hosszú periódusról röviden, példálózva: mind zamatát, mind formáját tekintve olyan almát kínált, ami messze esett a Barta-iskola fájától.

A „gyömöszölést" illetően visszakanyarodok Balla Zsófia szavaihoz, azokhoz azonban, amelyek mintha egy elkoptatott lemezen recsegtek volna az *Élet és Irodalom* tavaly karácsonyi számában. Azt találta itt állítani, hogy a népiek számára az erdélyi irodalom nagyon fontos volt ugyan, eleinte azonban „kissé diktátumformában". Hogy a másik táborban, az „urbániusok" körében hallott tudományos ismeretei szerint mikor volt ez az „eleinte", nem derül ki, az azonban igen, hogy ki volt a diktátor, bár az megint nem, hogy meddig trónolt. „Amikor még Czine Mihály járt Erdélybe – így Balla –, ő választotta ki, hogy ez igen, az nem, ezt bemutatjuk Magyarországon, azt nem. Sütő András, Kányádi Sándor igen, Székely János, Bálint Tibor, Méliusz József, Bajor Andor alig vagy sehogy. Csak az, ami népi". Tudatlanságra valló és bántó ez a határozottság. Egyrészt nincs tisztában azzal, hogyan ítélte meg s el a politika a „népieket", hátráltatta jelesül Czine szakmai előrehaladását – a vádló, hiába, ajánlott olvasmányként forgathatná a Kiss Ferenc-emlékkönyvet, Végh Károly Czine Mihályról írott könyvét, főleg pedig Görömbei András–Bertha Zoltán szerzőpáros 1983-as kötetét, *A hetvenes évek romániai magyar irodalmá*ról. Ha fölöslegesnek tartaná rájuk pazarolni az idejét, elég lenne az utóbbi kötethez tartozó válogatott bibliográfiában népies módon szemelgetni, hogy marok számra találjon, például a népszerűségben „eleinte" Sütővel vetekedő Bálint Tiborról vagy Kocsis Istvánról szóló dolgozatokat. A diktátumozás bántó vetülete: megnevezetlenül is úgy tüntet fel műhelyeket (például az Ilia Mihály vezette *Tiszatáj*at) és megszállott irodalmárokat (például a magának diktáló, így „diktátumformában" izgő-mozgó Szakolczay Lajost, Csapody Miklóst, Bertha Zoltánt, Elek Tibort), mintha Czine bábként mozgat(hat)ta volna őket. Mintha a határon túli irodalmainkat szemrevételező gárda az ő köpenye alól bújt volna elő. Én magam egyébként készséggel, sőt büszkén elismerném, ha onnan bújtam volna ki, mint ahogy nemegyszer, éneklés közben vagy után, a hóna alól – hisz, ahogy egy dedikációja tanúsítja, „már-már testvéri szeretettel" ragaszkodtunk egymáshoz.

Oda kerülésem idején az *Alföld* különben az Illyés Gyula rajzolta „ötágú síp"-ból hármat szinte magától értetődően szólaltatott meg. A főszerkesztő, Kovács Kálmán Újvidéken volt vendégtanár, Görömbei András belső munkatárs Pozsonyban (is) kutatott aspiránsként, az erdélyi irodalom iránti érdeklődést pedig – már az ötvenes években! – főként az a Tóth Béla tartotta ébren, aki Székelyudvarhelyen Kányádi Sándor magyartanára volt. Furcsállható ugyan, de a külhoni magyar szerzők „közleményein" elvétve, ha megakadt a pártközponti, minisztériumi vagy tájékoztatási hivatali éber figyelők szeme – írásbeli fegyelmit például, többed magammal, nem miattuk, hanem Csalogh Zsolt és Tóth Erzsébet írásainak közlése miatt kaptam, miután nekünk támadt a *Népszabadság* is.

– Szerkesztői és tanári pályája során sok olyan emberrel találkozott, akik a magyar irodalom és társadalom hírességei közé tartoznak. Kire büszke?

– Találkozás helyett inkább kapcsolatba kerülésről beszélnék, hisz – mondjuk – Castel Gandolfóban a római Hungarológiai Kongresszus résztvevőjeként „találkoztam" II. János Pál pápával is, Orbán Viktorral pedig friss Széchenyi-díjasként egy asztalnál vacsorázhattam, s aztán is beszélgethettünk. Híressé lett barátaimmal való kapcsolataimról már ejtettem szót, de szégyellném, ha elfelejteném megemlíteni, túl a tiszteleten mennyire hozzám közel állónak éreztem és tartottam (itt igazából jelen időben kellene fogalmaznom) monográfiáim „hőseit", a szlovákiai Gál Sándort és Dobos Lászlót, a „hazai" Ágh Istvánt, a zilahi-jajdoni Szilágyi Istvánt, vagy akiknek a műveiről többször írtam, Csoóri Sándort, Páskándi Gézát. A sor Ács Alajossal folytatódhatna, a szatmárnémeti színész direktorral, akinek a Bujorului utcai házába úgy jártunk, mintha haza mennénk. Csak így egy másik volt színi igazgatóhoz, Sylvester Lajoshoz: ő kalauzolt Sepsiszentgyörgytől Zágonon, Csernátonon át egészen Uzvölgyéig, a Kárpátok bokájáig. „Sapsiban" Farkas Árpádékhoz, Kolozsvárott Horváth Aranyékhoz sem csengethettünk úgy be, hogy ne tárt karokkal vártak volna. De Kányádi Sándor és Szilágyi István sem az ajtóra mutatott, miután bekopogtattunk hozzájuk… Marosvásárhelyt az ablakon kellett zörgetnünk, ha Sütő Andrásékhoz mentünk, akár futó látogatásra, akár Sikaszóra tartva, ahol egy hetet vendégeskedhettünk náluk (2002 augusztusában – szerk. megj.), bejárva a Varságot. Innen-onnan másokat is illenék még említenem: a „távkapcsolatos" Bölöni Domokost, Gálfalvi Györgyéket, Hadnagy Gézáékat például. Feleségemmel együtt sokuknak, főként persze debreceni autós barátainknak köszönhetjük, hogy alig-alig van nem Erdély, de Románia magyarok lakta részein olyan vidék, történelmi-irodalmi nevezetességű hely, ahol ne fordultunk volna meg, a szívünkhöz legközelebb eső Gyimesektől hazafelé tartva Kalotaszegig vagy észak felé araszolva a máramarosi hegyekig. Dicsekvésnek hathat, de egy ország van még, amelyen ennyiszer keresztül-kasul jártunk: Franciaország. Leróhatatlan hála az Ablonczy házaspárnak, hogy több, mint tizenöt éven át minden nyárból úgy kéthétnyi időt velük tölthettünk ott. Volt, ahová – Párizson kívül – többször is visszatérve, mint például Kuncz Aladár fogságának vidékére, Bretagne-ba. Ablonczyné, A. Szabó Magda, a párizsi Magyar Intézet igazgató-

helyettese úgy szervezte az utakat, hogy minden, magyar szempontból nevezetes helyet felkeressünk – persze az olyan borvidékeket sem hagyva ki, mint Burgundia, Bordeaux, Provence vagy Korzika. Jártunk, autójával (egyedül csak Ő tudott vezetni) a baszkföldön, aztán a katalánok között is – láthattuk a nemzetiségi öntudat és bátorság jeleit.

– Felsorolna néhányat az elmúlt fél évszázad legjobb magyar könyvei közül, amelyekről beszélni fognak a következő évszázadban is?

– Kányádi szabadkozása jut eszembe: az, hogy költő volt-e, lehet, csak száz év múlva mondják meg. Találgatni, jósolni én sem szeretnék, pedig az ő költészetét maradandó érvényűnek tartom. Maradjunk annyiban, hogy a listámra legalább kéttucatnyi olyan név kerülhetne, amelyet a jövő század figyelmébe ajánlanék. Köztük – ha már előzetesen, „írásbelileg" a Csipkerózsika-vita és a Demény Péterrel való szóváltásom említette –: Sütőét is, természetesen. Ami a vitát illeti, kérdésére, hogy mi volt a szellemi hozadéka, rövid a válaszom: talán az utolsó olyan eszmecsere volt, amelyik egyszerre tudott esztétikai, poétikai és ideológiai, nemzetiségpolitikai lenni, ha úgy tetszik, ontológiai, de ismeretelméleti is. Deménnyel abbahagytam az *Élet és Irodalom*ban kezdett polémiát, mert miután a nekem címzett levelében (2019. márc. 22.) egy szóval sem tagadta, azaz elismerte, hogy meghamisította Székely János *Vidám tudomány* című versét (csak hogy Sütőn elverhesse a port), úgy gondoltam, ha egy pénz, okirat vagy kézirat hamisítóval találkozik az ember, cselekedjék Illyés Gyula tanácsa szerint: hajoljon meg előtte – hogy ne lássa. Lehet, rosszul gondoltam, s a leleplezésén túl el kellett volna érnem, hogy fejtse ki, legalább a kortársi irodalom összefüggéseibe helyezve, amit Sütő drámáiról állít. Nevezetesen, hogy „valamikor fontosak voltak", „a diktatúra azonban megszűnt, és valahogy kiment alóluk, ami tartotta őket". Miközben lelkendeznem illett volna, hogy Románia elűzte a diktatúra sötét árnyait, s Erdély fölé most és immár mindörökké a demokrácia ege borul, feltehettem volna a kérdést: vajon mi tartja, tartja-e valami a hitvitázó *Csillag a máglyán* rokon darabjait, Székely Jánostól a *Caligula helytartójá*t, Páskándi Gézának a *Vendégség*ét, vagy Illyés Gyula *Tisztá*kját.

– Milyen díjat kapott eddig?

– Kölcsey-díj (1995), József Attila-díj (1997), Tamási Áron-díj (2007), Hídverő-díj (2008), Széchenyi-díj (2015).

– Befejezésül, kérem mondjon néhány szót családjáról, hétköznapjairól.

– Említettem, hogy három gyermekünk van, a két nagyobb (f)elhúzódott Pestre, a magyar szakos diplomás lányunk televíziós szerkesztő, a fiunk – aki már örökölt valamit tőlünk: Erdély szeretetét – régészeti ásatások szervezője, a „legkisebb", angol szakos tanárként külföldi televíziós csatornák filmjeinek fordítója. Van két, ritkán látott unokánk: Málna Róza és Csongor. A feleségem Cs. Nagy Ibolya, középiskolás korában az Ifjúsági Rádió „Így írunk mi" pályázatának nyertese volt, novellája Ördögh Szilveszter, Wehner Tibor, Döbrentey Ildikó, Spiró György és mások írásaival együtt megjelent a *Ne féltsétek őket!* című antológiában. A diploma után hivatalosan (azaz a „háztartásbeli" munkája

mellett) a megyei lap kulturális rovatánál, majd a Csokonai Kiadóban, illetve a Kossuth Lajos Tudományegyetem kiadójában dolgozott. Az 1944 után először megjelent Szabó Dezső-regény, *Az elsodort falu* felelős szerkesztője volt, gondozta a Kányádi Sándor, illetve Szilágyi István munkásságáról szóló tanulmánykötéseket, nem utolsósorban, 1993 és 2006 között – az erdélyi kiadók dicsőségére vallóan – Sütő négy könyvét is (*Szemet szóért*, *Heródes napjai*, *Erdélyi változatlanságok*, *Létvégi hajrában*). Kritikakötetei jelentek meg és az utóbbi években két, az enyémhez hasonlóan az erdélyi folyóiratokban visszhangtalan maradt monográfiája – Farkas Árpádról és Király Lászlóról. Habár József Attila-díjas, az évek haladtával úgy érzem, több elismerést érdemelt volna, s elhappoltam előle egy-két jutalmat, díjat. Hétköznapjaink? Mindig van feladat – írásbeli. Csak előtte olvasni kell, amit amúgy is szeretünk.

(2020)

Tolnay Imre: A legutolsó vacsora (installáció részlete, giclée nyomat, 60×45 cm, 2017)

SZÉKELY FERENC (1951) néprajzi író, helytörténész, szerkesztő (*Erdőszentgyörgyi Figyelő*). Jelenleg nyugdíjas, írásait, interjúit több erdélyi lap (*Hargita Népe*, *Háromszék*, *Népújság*) szokta közölni.